

Овај (проглас) ће се објавити у овим крајевима и слаће се да кружи у обије Провинције да би сви били обавијештени."

Нако је ријеч о изричитој наредни, да не би дошло до уплитања у рат између Русије и Турске, није тешо закључити да је, управо, највећа бојазан од повезивања са цетињским владикама.

Лукаво сроченом наредбом (у виду Прогласа) објашњење се и не даје, већ само наглашава да се доноси „из државних, веома битних разлога“. Млечани су знали да се Црногорци, на сваки миг Москве, могу уплести у рат и тиме пољуљати њихову варљиву стабилност на овим просторима. Отуда и онолико наглашавање: „нико, било код положаја, у било каквим околностима . . . изговором, посредовањем“ и сл.

Штета је што аутори у овој књизи нијесу објавили и читав „Будвански статут“. Читалац би тако био у могућности да, богато презентирану грађу, лакше компаративно проучава. Вјероватно то нијесу учинили ради реципроцитетног односа простора у књизи, тј. како се преостало, што се у њој налази, не би магринализирало.

Допунски дио збирке освјежен је мањим одјељцима као: „Неке језичке карактеристике паштровских исправа“, а ту су још „Рјечник мање познатих ријечи“ и регистри (личних имена, имена мјеста и докумената) уз неколико прилога факсимила.

На крају, ова књига ће бити значајан путоказ и важан прилог правноисторијским и другим проучаваоцима наше прошлости, те свима које вуче знатижеља у даље еоне бивствовања на овим просторима.

Чедомир М. Лучић

УЈЕДИЊЕЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ И БОКЕ КОТОРСКЕ 1813–1814. ГОДИНЕ

Историјски институт СР Црне Горе, Титоград 1991.

У овом импозантном зборнику, који садржи 420 штампаних страна текста и бројне илустрације, објављени су реферати и саопштења одржани на научном скупу у Котору 10–12. новембра 1988. На овом скупу расправљано је не само о уједињењу Црне Горе и Бокe Которске 1813–1814 него и о историјским збивањима после овога догађаја све до стварања нове Југославије 1944. У овом летимичном и непотпуном приказу осврнућемо се само на реферате и саопштења о уједињењу Црне Горе и Бокe Которске 1813–1814, иако би и остали текстови о доцнијим збивањима по њиховој вредности заслужили посебне осврте.

У уводној речи проф. др Јован Р. Бојовић, директор Историјског института СР Црне Горе и уредник овога **Зборника**, истакао је са

признањем: „Навршило се 175 година од уједињења слободног дијела Црне Горе и ослобођеног дијела Приморја (. . .) Био је то историјски догађај не само у историји Црне Горе и Приморја већ и на читавом југословенском простору (. . .) Ослобођење приморског простора и његово уједињење са Црном Гором, без обзира на каснији исход, почетак је југословенског јединства и стварања заједничке југословенске државе 1918. године“.

Уводни реферат Јована Бојовића зналачки оцртава историјске оквире уједињења Црне Горе Паштровића, Будве и Боке Которске 1813. Аутор је критички анализирао све фазе кроз које је пролазио сложени процес у постепеном решавању приморског питања. Аутор је детаљно цитирао и оценио историјски значај прогласа митрополита Петра I Петровића, који је после ослобођења Будве (21. IX 1813) упутио Бокељима, Дубровчанима и Далматинцима. На крају овога прогласа он је поручио – „ако би ко дигао оружје против наше браће Црногораца или Приморца“ – да ће бити „ћерен као издајник Отчествa и његова добра биће конфискована“. Аутор је са разлогом подвукао историјски значај велике народне скупштине у Доброти од 29. X 1813. године: „У току ослобођења Боке митрополит Петар је, заједно са приморским првацима, радио и на припремама за уједињење овога подручја са Црном Гором. Не чекајући ослобођење Котора, представници Црне Горе, Паштровића, Будве и Боке Которске су у Доброти 29. октобра 1813. године одржали скупштину. На тој скупштини проглашено је уједињење Паштровића, Будве и Боке Которске са Црном Гором у јединствену државу. Био је то историјски догађај у ослободилачкој борби и развитку црногорске државе“.

Славко Бојанић анализира и тумачи улоге и значај Црне Горе и Боке у посланицама митрополита Данила, Саве и Василија Петровића, које представљају „најзначајнији историјски извор за познавање политичких и других односа Црне Горе са сусједима и другим политичким факторима Европе, што је и нормално јер је Митрополија била најзначајнији фактор креирања те политике“.

Марија Црнић-Пејовић расправља о организацији и раду Херцеговачке општине од пада Млетачке републике до 1813. године, и доказује да је рад ове општине „састављене од домаћих људи обје вјероисповијести, само по себи значајно и имало далеकोсежне позитивне посљедице на одржавању и очувању народног бића овога краја, не само до ослобођења од туђинске власти 1918. године него и у данима другог свјетског рата“.

Радоман Јовановић критички је указао на вековне наде Црногораца у Русији и њену помоћ у борби за ослобођење: „Култ Русије, наде и ослањање на њу били су својеврстан фактор у политичком живљењу Црногораца. Политички невични балкански православци полагали су неостварљиве наде, нереална очекивања у пространо руско царство и његовог императора – а наине да ће уз њихову помоћ ако не сасвим остварити а оно бар почети процес остваривања својих горућих, прије свега националноослободилачких питања“. Аутор је са разлогом указао да

те вековне наде нису биле нереалне: „Словенско поријекло, сличност језика, заједничка религија, уз помоћи које им је пружала Русија, пространо словенско царство задобило је безмјерне симпатије нарочито у Црној Гори“.

Један од најзначајнијих текстова у овом зборнику сванао је расправа Велимира Радовића о историјској одлуци о уједињењу Црне Горе и Боке, донесеној на скупштини у Доброти 1. новембра 1813. године. Аутор је убедљиво истакао да ова одлука „представља једну од најзначајнијих историјских вертикала у односима између Црне Горе и Боке Которске, односно Црногораца и Бокеља. У овом акту се зрцале многи елементи историјске праксе и историјске свијести“. На основу исцрпне критичке анализе ове знамените одлуке, аутор је дошао до овог значајног закључка: „Треба имати на уму да се добротски чин збио не много послје силасна са историјске сцене Млетачке Републике (1797), дакле на почетку XIX вијека (1813–1814), одмах иза минулог XVIII вијека, оног времена кад се највише разгоријевао антагонизам између Бокеља и Црногораца. И поред тога, и једни и други прихватају уједињење ових земаља и народа. Интегративне историјске споне имају далеко већу снагу него друге негативне одреднице, које су вукле ка дезинтеграцији“. Данас, када се са извесних политичких страна покушава да се Бока Которска издвоји из оквира Републике Црне Горе и прикључи Републици Хрватској, данас ова значајна Радовићева расправа има не само научну вредност, него и шири, далекосежнији национално-политички значај.

Иван Кустудија расправља о политици великих сила према уједињењу Црне Горе и Боке Которске знамените 1813. године. Аутор је, између осталог, констатовао: „Крајем XVIII и почетком XIX вијека дошло је до значајних промјена у друштвено-економској структури Црне Горе. Црногорска подручја се међусобно повезују, успостављају се природни и трговачки односи са турским градовима и приморјем, што све скупа доводи до јачања робно-новчане привреде. У црногорском друштву се јавља друштвено-економска диференцијација становништва“.

Ђорђе Миловић приказује и оцењује владику Петра I Петровића као законодавца. У првом поглављу своје расправе аутор документовано анализира околности под којима је сазрела и остваривала се идеја о стварању јединствене државе, органа државне власти и права. У другом делу аутор оцењује рад на устројству државе и права. У трећем делу аутор приказује и тумачи околности релевантне за правноисторијске оцене. Ова расправа свестрано осветљава ову сложену проблематику.

О истој тематици, само са другог аспекта, расправља Драгоје Живковић, који сагледава законодавство истога владике као облик осавремењавања црногорске државе. Ове се две расправе међу собом допуњавају. С разлогом је истакнуто: „Доласком Петра I на чело Црне Горе означен је почетак новог поглавља у њеној историји“.

Бојислав Бољевић – Вулековић, који се већ раније успешно бавио проучавањем дипломатске активности Саве Пламенца, наставља своје раније студије и објављује извод из опсежнијег дела које припрема о

овоме истакнутом државнику, који је био – према оцени Петра И. Поповића – „један од најугледнијих црногорских главара и најистакнутији носилац дипломатске делатности епохе Петра I“.

Милош Милошевић, редактор збирке докумената **Уједињење Црне Горе и Боке Которске и рад заједничке владе 1813–1814** (која је у припреми и која ће – надајмо се – ускоро изаћи) објављује у овом зборнику низ историографских и редакторских напомена и разматрања, која ће попунити давнашњу празнину у стручној литератури.

Васа Ивошевић објављује једну непознату посланицу владике Петра I (од 25. VII 1806) о организовању отпора Французима у Боки Которској. Као прилог публикована је и репродукција ове посланице. Димитрије Димо Вујовић саопштава интересантне непознате податке о Црној Гори и Боки Которској у два рукописа на француском језику с почетка XIX века.

О проблематици уједињења Црне Горе и Боке Которске расправљају још реферати и саопштења: Весне Вичевић (**Прилог проучавању делатности правног ресора уједињених покрајина Црне Горе и Боке Которске 1813–1814**); Васка Костића (**Поп Филип Костић и његова улога у догађајима 1813. у Боки**); Грације Брајковић (**Односи которског бискупа Марна Антуна Гргурина са митрополитом Петром I Петровићем и Централном комисијом 1813–1814**); Васка Костића (**Улога пјевачног друштва „Јединство“ у стварању услова за црногорско-бокељско јединство**); Томислава Жугића (**Уједињење Црне Горе и Боке Которске 1813–1814. у средњешколским уџбеницима**); Косте Милутиновића (**Формирање Бонокоторске епископије и отцепљење Приморске епископије од Карловачке митрополије**).

У свима овим рефератима и саопштењима има – у већој или мањој мери – важних података и разматрања, која ће допринети ближем и свестранијем познавању ове сложене историјске проблематике, која све до данас није дубље и потпуније проучавана. Осим тога, ови радови вероватно ће изазвати и даља проучавања и нове студије о овој сложеној историјској тематици.

Коста Милутиновић

БРАНКО ПЕТРАНОВИЋ, МР НИКОЛА ЖУТИЋ: „27. МАРТ 1941“.
ТЕМАТСКА ЗБИРКА ДОКУМЕНАТА

НИКОМ Beograd, 1990, str. 693

Књига „27. март 1941“ третира велику историографску тему. То је тематска збирка докумената у којој су проф. др Бранко Петрановић и мр Никола Жутић успјели да, на добро осмишљеној и на документима заснованој концепцији, презентирају и освијетле релевантне чињенице у вези са 27. мартом, његову позадину, ток и посљедице. Овом књигом су,